

СТАНОВИЩЕ

от

доц. д-р Деян Сашков Рабовянов – НАИМ при БАН

За дисертационния труд за присъждане на образователната и научната степен „ДОКТОР“ на тема: „Сграфито керамика от Североизточна България (XIII – първа половина на XV в.)“ на Мария Георгиева Пашова – редовен докторант по Средновековна археология в Секцията по средновековна археология на НАИМ при БАН, с научен ръководител доц. д-р Бони Петрунова.

Научна биография

М. Пашова е завършила висшето си образование през 2009 г. в Софийския университет „Св. Климент Охридски“, специалност „Археология“, където придобива магистърска степен. От 2012 до 2021 г. е редовен докторант към Секцията по средновековна археология в НАИМ при БАН. В хода на своето научно развитие М. Пашова е натрупала значителен теренен опит като археолог, участвайки в множество археологически проучвания на различни по характер и хронология обекти в страната, като е осъществила и самостоятелно ръководство на 4 археологически проучвания – теренни издирвания. Доказателство за осъщественото научно развитие на докторанта са вече публикуваните 9 научни статии и съобщения. Те отразяват интересите на М. Пашова към културата на средновековна Византия и България и теренната ѝ работа като археолог. Впечатление с насочеността на докторанта към темата на дисертацията ѝ правят и участията ѝ в 5 научни конференции.

Дисертация

Безспорно предложената тема на дисертацията е значима и интересна. Хронологически и териториално тя обхваща една важна преходна зона в културно отношение, в която византийското влияние играе важна роля особено що се отнася до разглеждания в дисертацията материал – сграфито керамиката. Обемът и различията в качеството и количеството на ползваната изворова база – материали от археологически

проучени обекти в днешна Североизточна България, предполагат един по-обобщен подход, какъвто частично е приела за водещ и М. Пашова. Избраната територия е подходяща база за подобно регионално изследване. Разбира се, остава неясно изключването на някои от основните центрове на Североизточна България като Червен, и тези, които сега са на румънска територия в Добруджа, но вероятно това е провокирано от огромния материал и очевидната близост на производството на този град с търновската художествена керамика. С обработването на 783 съда и представителни фрагменти, подробно и информативно показани в Катола на дисертацията, М. Пашова има безспорен личен принос. Важно е да се подчертае, че макар по тази тема да е писано и преди това, М. Пашова е успяла да се справи с нея, демонстрирайки задълбочени познания и разбиране по нейната същност. Наред с това тя е представила текст, демонстриращ един вече изграден научен стил на писане и граматически коректен език. Личното ми мнение е, че при бъдещото публикуване на труда е желателно силно наситеният с информация текст да получи един по-четивен вариант.

Дисертационният труд се състои от текст, каталог с таблици към него, приложения и карти. Текстовата част съдържа увод, три глави, заключение и списък на цитираната литература с 260 посочени източника. Тази част е от общо 215 страници. Каталогът включва 783 образци в рамките на 314 страници. Те са представени графично и със снимки в 99 таблици. Към илюстративния материал се добавят и 46 приложения с публикувани екземпляри и сравнителна таблица на керамичния комплекс. Информацията се допълва от 52 карти, които илюстрират археологическата среда на материалите и пътищата на тяхното разпространение.

Уводът на дисертационния труд има класическа конструкция и съдържание. В него предметът на изследването, целите, задачите, териториалните и хронологически граници на темата са добре изложени и защитени. Удачен е и опитът за обвързване на промените в керамичната мода с глобалните исторически събития и с промените в икономиката на региона. Също така в увода са представени и субективните проблеми, съпътстващи работата по темата. Те отразяват състоянието на проучванията и последващото съхраняване на керамичния материал в някои от изследваните центрове, които без съмнение влияят на проучвателския процес.

В първа глава, озаглавена класически „Историография“, са представени изворовата база и научните изследвания по темата. Това е направено изключително изчерпателно и с разбиране, което превръща тази част на дисертацията в най-пълната библиографска и научна справка за сграфито керамиката през средновековието, която ми

е позната. Представянето на чуждата и българската историография по темата показва, че докторантът се е запознал не само с основните, но и със специализираните изследвания по конкретни проблеми и ги е използвал. На моменти твърде подробно и пунктуално представяне на чуждоезичната литература очевидно е причинено от желанието на М. Пашова да покаже научната база за изборния от нея подход при класифицирането и типологизирането на материала.

Втора глава е най-голяма по обем и реално съставя основата на дисертационния труд. Именно тук докторантът е извел основните принципи за класификация и типология, приемайки за водеща технологията – глина, глазура, техника на украса, вид на орманетацията. Трябва да подчертая, че не възразявам срещу предложените от докторанта класификационни групи. Опитът материалът от България да се обвърже с научните изследвания и дефинираните във византийската керамология групи е очевиден и до голяма степен логичен за пряко повлияния от византийската култура български черноморски бряг. Може би обаче схемата не би работила така добре в повлияната от Търновския производствен център вътрешност, факт, отбелязан и от М. Пашова. Все пак трябва да се отчита още, че става въпрос за условни и донякъде изкуствено обособени групи, чрез които да се постигне опознаване на материала. Аргументацията, описанието на характерните черти и хронологията на отделните групи са подробно представени. Понякога обаче „затрупването“ с данни пречи текстът да изглежда синтезиран. Проблем, който би могъл да се реши при преработката му за бъдещо публикуване. Така или иначе докторантът е бил изправен пред сложната задача да предложи класификационна схема за разнороден материал, сравнявайки го с подобен на него, при който също липсва единна схема, а по-скоро има натрупана във времето работна терминология.

Не по-малко важна по отношение на конкретиката е трета глава. Представянето на археологическите обекти, от които произхожда керамиката, предмет на изследването, е добро и направено с разбиране. Разбираемо и приемливо е ползването само на част от материалите при охарактеризирането на керамиката от даден център. Въпреки това считам, че заключенията както за отделните обекти, така и територията като цяло биха могли да се приемат за достатъчно представителни на този етап от изследването. Т.е. като цяло успешно е създадена една обща картина за сграфито керамиката в региона. За по-детайлно изследване са нужни и по-детайлни регионални или частни изследвания, каквито с малки изключения липсват за повечето обекти. Трябва да подчертая, че трета глава е и най-приносна за дисертационния труд. От значение за това е както представянето

и охарактеризирането на керамични комплекс по изследвани обекти, така и успешният опит да се представят общите тенденции за територията. Много важно е проследяването на контакта между прякото византийско присъствие и влияние и досегът с продукцията на търновския производствен център, създава преходни зони във вътрешността на изследваната територия между Шумен, Мадара и Силистра.

Заключението е частта на дисертационния труд, която трябва да бъде подложена на критика. Неговата функция е не да повтаря механично изводите в текста, а да обобщи и синтезира достигнатото в дисертацията. Вместо това е оформено като своеобразна автосправка на приносите. Те не са малко и със сигурност ще бъдат оценени от читателите, но е най-малко неуместно да бъдат изтъквани от самия автор. Очевидно е, че тази важна и завършваща част на труда трябва да бъде преработена при бъдещото публикуване на дисертацията като монография.

Библиографията на труда е изчерпателна, обхваща 260 публикации и свидетелства положително за мащаба и качеството на изследването.

По отношение на Приложенията към дисертацията трябва да се отбележи, че те са качествени, лесни за ползване и информативни. Използваният при Каталога модел е прецизен при представянето на информацията, коректен към източниците на информация за материалите и много ценен сам по себе си с това, че представя голям обем керамичен материал. В него са разгледани общо 783 номера – съдове, части от тях и представителни фрагменти. Тази информативност се онагледява и от обема му от 310 страници. Фактът, че немалка част от включените в каталога материали са непубликувани, е безспорен принос за дисертационния труд. По този начин М. Пашова е вкарала в обращение голям обем от информативен материал. Неговата стойност се увеличава от съпътстващата го комбинация от снимки и рисунки на изследваните материали, които заедно с текста осъществяват пълноценното му публикуване. Очевидно е, че каталогът и съпътстващите го табла с илюстрации са и указание за труда, положен от докторанта, който заслужава уважение. Добре подбран и ползваемо представен е и сравнителният материал – табла с керамика. Информативни и добре изпълнени са и картите, представящи изследваните обекти и процесите на разпространение на керамиката, които е искала да покаже докторантката.

Автореферат

Предложеният от М. Пашова автореферат е максимално информативен предвид кратката си форма и задоволително онагледява структурата, съдържанието и приносите на дисертационния труд. Бележка може да се направи по неговото заключение, което по-скоро разглежда съществуващите проблеми по темата, а не конкретно изводите на докторанта по нея, каквато е и основната му функция.

Публикации

Докторантът е представил две публикации, пряко свързани с темата на дисертационния труд, които съответстват на изискванията на закона. Те представляват завършени научни текстове с приносен характер по отношение решаването и онагледяването на конкретни проблеми, свързани с изследването на сграфито керамиката. Наред с научните качества на М. Пашова, те демонстрират и оформен език и стил на писане, добра грамотност и историческа култура, както и отлични технически умения по отношение на оформянето и представянето на онагледяващия изобразителен материал.

Научни и научноприложни приноси

Приносите на дисертационния труд са добре представени в автореферата от М. Пашова. Вече обърнах внимание на тях в анализа на отделните глави по-горе в становището. Още веднъж ще подчертая изразения принос на докторанта в реконструирането на модела на ползване на сграфито керамиката в днешна Североизточна България. От съществено значение е и конкретизирането на случаите на местно производство и опитът да се представи разпространението на сграфито керамиката в обвързаност с икономическите и политическите течения на епохата и региона. Не е без значение и превръщането на дисертационния труд в най-пълния и комплексен източник на научна информация за сграфито керамиката от разглежданата територия за периода между XIII и XV в.

Заключение

В настоящия си вид предложеният дисертационен труд на М. Пашова демонстрира завършеност и ползваемост, съчетани с много добра визуална онагледеност

и предлагане на решения по важни научни въпроси. Той се отличава с голяма информативност и демонстрира удачен синтез между археологическите данни от България и тенденциите в развитието на художествената керамика във Византийския културен кръг. Работата е написана и онагледена в духа на модерните методи в изследването на керамиката. Поради това М. Пашова има безспорни приноси в изследването на сграфито керамиката от Североизточна България от периода между XIII и XV в.

На тази база считам, че е представен труд е с високи качества и предлагам на уважаемото научно жури на Мария Георгиева Пашова да **бъде присъдена** образователната и научната степен „ДОКТОР“ по професионално направление 2.2. История и Археология, област на висше образование 2. Хуманитарни науки.

17.08.2022 г.
Велико Търново

Доц. д-р Д. Рабовянов:

